

Юлия Симеонова / Yuliya Simeonova

ДЕВИЧЕСКАТА ГИМНАЗИЯ “МИТРОПОЛИТ
КЛИМЕНТ” В ТЪРНОВО – ЕДИН ОТ СИМВОЛИТЕ
НА ГРАДА (1879–1912)

*Girls' Secondary School “Metropolitan Kliment” in
Turnovo – A Symbol of the City (1879–1912)*

Summary: Turnovo is one of the few cities where shortly after the Liberation secondary schools were opened. The authority of the education here was supported by the presence of two schools, emblems of the educational work, where boys and girls, as well, were taught. The financial condition of the secondary schools was direct responsibility of the state and therefore their status was public.

Key words: educational work, girls' secondary school, public education, symbol

Търново е един от малкото градове в страната, в които непосредствено след Освобождението се откриват гимназиални училища. Това превръща средната образователна степен в емблема на учебното дело. Авторитетът на образованието е подкрепен от присъствието на двете гимназии – мъжка и девическа.

След Руско-турската война от 1877/78 г. на българска територия се откриват общо пет правителствени девически гимназии: в Търново, София, Пловдив, Стара Загора и Варна¹. През учебната 1879/80 г. Министерството на народното просвещение взема решение за отваряне на девическа гимназия в Търново. За тази цел институцията отправя допитване до търновския губернатор със следните въпроси: “Може ли градът да предостави удобно помещение за гимназия? Колко класа биха могли да се образуват през тази учебна година? Колко общо девойки могат да се запишат? Има ли в града учителски персонал с „прилични” документи”²?

За проучване на тези въпроси търновският губернатор съставя комисия, а в резултат от нейната работа той отговаря на Министерството по следния начин: “Град Търново има готово превъзходно помещение за една девическа гимназия. В девическата гимназия през настоящата учебна година могат да се отворят три класа. За тази година в гимназията могат да се съберат до 200 ученички, като смятаме, че от града ще има 150 и около 50 от околността, за които може да се учреди пансион. Засега имаме две способни за девическата гимназия учителки, а учители в Тър-

ново до този момент няма. Взехме мерки за да можем да се снабдим. В краен случай господин Михайловски и д-р Берон се задължават да вземат привременно уроци в гимназията“³.

Полученият отговор дава основание на Министерството на народното просвещение да възложи на епископ Климент организацията по откриването на гимназията. Това става реалност на 1 ноември 1879 г. За провеждане на качествено обучение още на 3 октомври е изпратена временна програма (табл. 2), както и предвидените щатове (табл. 1).

Табл. 1

Бюджет на Девическата гимназия за учебната 1879/1880 г.

Инспектор	1000 франка
Подинспектор	500 франка
Две редовни учителки по 2000	4000 франка
Две извънредни учителки по 1500	3000 франка
Учебни пособия	500 франка
Канцеларски разноси	150 франка
Прислуга	800 франка
Ремонт и отопление	1200 франка
Всичко	11 150 франка

По Н. Ванков, 1905, с. 275.

Табл. 2

Привременна програма на Търновската девическа гимназия за учебната 1879/1880 г.

Предмети	I кл.	II кл.	III кл.	Всичко
Закон божи	2	2	2	6
Български език	5	3	3	11
Математика	3	3	3	9
Естествена история	–	3	3	6
География	3	3	2	8
Французки език	2	3	3	8
Немски език	–	–	2	2
Чертание	2	3	3	8
Краснописание	3	2	–	5
Нотно пеене	2	2	2	6
Ръкоделие	3	3	3	9
Всичко	25	27	26	78

По Н. Ванков, 1905, с. 276.

Училището се открива с три класа, в които се обучават общо 119 ученички, а в края на годината завършват успешно 92 от тях (в I клас – 50; II клас – 24, а в III клас – 18)⁴. Мнозинството от записаните девойки са деца на местни жители, защото около 88% от тях са от Търново и близките села. Само 5 от момичета са от по-отдалечени райони.

Персоналът в новооткритото училище е представен изцяло от жени: Тодора Илиева, назначена с годишна заплата от 4000 франка⁵; Мария Ферадова – 3000 франка; Райна Футекова – 2000 франка (през 1882 г. напуска гимназията по свое желание)⁶, Поликсена Панайотова и Христина Желязова – 4000 франка⁷ и др. За техен директор е определен Никифор Константинов (Попконстантинов) – опитен педагог, завършил Одеската духовна семинария, с годишно възнаграждение 5000 франка. По-късно неговото място се заема от Никола Бендерев. Голяма заслуга за създаването и организацията на гимназията, в първите месеци от нейното създаване, има епископ Климент – високообразована и уважавана личност (Васил Друмев). В знак на признателност към неговото дело, през 1901 г. гимназията е наречена „Митрополит Климент“. Учебното заведение започва просветна дейност с добре подготвен педагогически персонал, част от който завършва Кишневската гимназия, Киевската женска гимназия, девическите гимназии – в Стара Загора и Москва, и института „Elena Domna“ в Букурещ⁸.

При откриване на училището просветното министерство задължава Търновската градска община да осигури подходящо здание, в което да се провеждат учебните занятия. Отначало се ползва къщата на д-р Минчо Цачев, за която със специален указ са отпуснати средства в размер на 1500 лв⁹. МНП предвижда в бюджета за 1880 г. да се задели сума за строеж на нова сграда за гимназията и в тази връзка иска от общинското управление да определи място, и да състави план за строежа. През следващите месеци са налице сериозни спорове между гражданите и общинските управници, свързани с определяне на място – дали да бъде извън чертите на града, или в централните части. Едва през 1886–1887 г. учебното заведение се настанява в собствена училищна сграда, разположена в новата част на града (днес факултет по Изобразително изкуство към ВТУ).

Със съдействието на министър Михаил Сарафов през учебната 1880/81 г. Търновската девическа гимназия става четирикласна с общо 157 ученички. От тях по-голямата част са от града – 108, други 15 са от големите, в близост, села. Останалите 34 момичета са от различни населени места¹⁰.

За да се подпомогне и улесни притока на момичета, към гимназията се разкрива пансион на 1 октомври 1880 г. за бедни девойки на стипендия (с указ № 251 са отпуснати 11 150 франка за годишна издръжка на пансиона)¹¹, ръководен от учителката Теодора Трайлович. В рапорта, чрез който се съобщава откриването му, се казва: *“За помещение на този пансион, като нямаше обществено здание, взеха под наем частна къща, в която и свободно се поместиха правителствените стипендиантки”*¹². Наетата къща е на Велизар Георгиев, разположена на тогавашната ул. „Воеводска“¹³. За по-бедните

ученички Министерството започва да отпуска стипендии в размер на около 480 лева годишно или дава еднократна помощ. Допълнителна финансова подкрепа предлага и женското дружество “Радост”, но като цяло болшинството от ученичките в гимназията се оказват дъщери на богати и средно заможни граждани.

Самото дружество има изключителен принос за развитието на учебното дело в града. През този период то разполага с капитал от около 70 000 гроша. От тях се отпускат 2000 гроша, предназначени за книги и за издръжка на една ученичка в пансиона. Тези средства се оказват необходими, защото до месец декември 1880 г. в гимназията няма нито кабинети, нито библиотека, закупени са едва няколко картографски изображения и пособия за рисуване. На следващата година започва по-сериозно да се попълва фондът на учителската библиотека. До 20 март 1881 г. в нея вече има 40 различни книги, повечето от които катехизиси, свята история и други нравоучителни пособия¹⁴. Поетапно МНП прави сериозни стъпки, целящи увеличаване количеството на учебните пособия и книгите в библиотеката на гимназията.

Новата учебна 1881/82 г. също бележи успех за учебното заведение, защото то вече е единствената в страната петокласна държавна девическа гимназия. В него започват да се обучават девойки от цяла Северна България, а общият брой на записаните достига 183. Като петокласно Държавното девическо училище в Търново има статут на средно учебно заведение със завършен пълен курс. Поради това в края на учебната година се провежда зрелостен изпит за ученичките от V клас. Първият випуск излиза в края на учебната 1882/83 г. и полага писмен изпит по български, руски, френски езици и математика.

Интересни са темите, които са подготвени за изпита по български език в Министерството¹⁵:

- ✓ *Кратко описание на Търново;*
- ✓ *Българската писменост в Симеоново време;*
- ✓ *Положението на българите след падането на Търновското царство до началото на Възраждането;*
- ✓ *Възраждането на българската писменост (тази е темата, върху която девойките трябва да защитят средното си образование).*

Фактът, че първият зрелостен изпит по български език се провежда върху исторически материал разкрива огромната потребност от историята за развитието на ценностната система и патриотичния дух сред младите ученички в първите години от самостоятелното съществуване на държавата. През същата 1882/83 г. директорът на гимназията Никола Бендерев въвежда униформено облекло, което се състои от едноцветни рокли (за всеки клас с различен цвят) с бели престилки и бели пелерини. Абитуриентките (19 ученички от първия випуск) се отличават от останалите по червените си, тип бордо, рокли¹⁶. Официалното въвеждане на ученичката униформа в Девическата гимназия става малко по-късно (1889 г.). Завършването на първия випуск се превръща в голям общоградски празник. Почти всички девойки впоследствие стават учителки.

През 1883 г. към гимназията се открива Първоначално държавно образцово училище, а това води до увеличаване броя на обучаваните момичета. До края на учебната година тук се записват общо 231 девойки.

След средата на 80-те години е налице честа смяна в ръководството на гимназията. През 1885 г. за временно изпълняващ длъжността директор е назначен П. Икономов, а през октомври 1886 г. на този пост застава бившият училищен инспектор Сава Сирманов, заменен за кратко от Ю. Петров. Две години по-късно през 1888/1889 г. Държавната девическа гимназия е обявена за шестокласна.

От основаването на учебното заведение до края на 80-те години преподавателският състав се запазва относително постоянен. Водещата роля на училището постепенно нараства, като решенията на учителския съвет се превръщат в смисъл на местни училищни закони. Интересна находка е протокола от заседание на учителския съвет от 15 май 1889 г., в който учителите въвеждат правила за външния вид на ученичките. Предлагаме част от тези правила¹⁷:

Основни неща, задължителни за всички:

⇒ *Фистаните да останат по обикновената форма с кафяв цвят;*

⇒ *Престилките да бъдат черни (без прашки отпред) с чипачета;*

⇒ *Занапред престилките да бъдат дълги по образеца на черните;*

⇒ *Чипиците да са обикновени или половин чипици;*

⇒ *Косите да бъдат прибрани на края с кафява лента, а горе на главата прибрани от същата лента;*

Незадължителни неща, но ако се носят трябва:

⇒ *Балтон черен, кашмирнен с един ред копчета отпред. Отзад малко набран, без да има украшения;*

⇒ *Кафяви шалчета;*

⇒ *Летни капели от черна слама по образец на пансионерките;*

⇒ *Ръкавици – черни или кафяви;*

Основанията за въвеждането на униформено облекло Съветът обяснява по следния начин¹⁸:

• *Защото в униформата ученичките изглеждат скромно и благородно;*

• *Защото униформата е достъпна да се направи от всяка ученица;*

• *Защото униформата напомня на ученичката вътре и вън от училището за нейните задължения.*

В средата на 80-те години към гимназията се създава Дружество за подпомагане на бедни ученици, чиято основна цел е да оказва финансова подкрепа на ученолюбиви, но по-бедни девойки. През 1889 г. учителският съвет избира Михаил Сеизов за касиер на дружеството¹⁹. В следващите години се отпускат суми, които помагат на десетки нуждаещи се. През 1905 г. към гимназията съществува и трапезария, която предлага безплатна храна на бедните ученички.

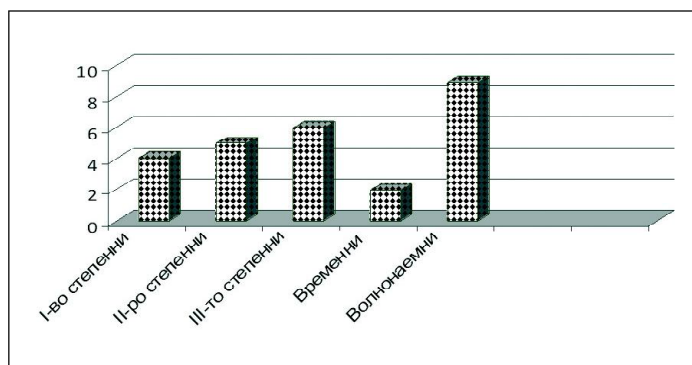
В края на XIX и началото на XX век моралът и нравствените ценности са приоритет за обществото. В тази връзка от учениците се изисква да спазват

установените поведенчески правила. На младите госпожици от Девическата гимназия е *“строго забранено да стават шаферки и да ходят на бал, те могат да участват само като сватбарки и то на сватба на най-близък роднина”*²⁰. Малко по-късно е забранено и носенето на цветя в училище *“по-неже те стават причина учениците да си отвлечат вниманието от уроците и да харчат парите си”*²¹.

В началото на 90-те години нарасналият авторитет на гимназията изисква тя да разшири своя обхват. Ето защо през 1891 г. учителският съвет отправя искане до МНП, училището да стане седмокласно. Предвижда се последните два класа (шести и седми) да бъдат с по две паралелни отделения. От тях едното да бъде специално-педагогическо, в което да се изучават по-подробно педагогика и стопанство, а другото отделение да бъде общообразователно²². Този въпрос се разрешава през 1896 г., когато нормативно девическото образование се изравнява с мъжкото, а Търновската гимназия става седмокласна. Така пътят на жената към университетското образование е открит²³. От 1898 г. започва да се издава „Годишен отчет на В. Търновската девическа гимназия“ – ежегодно издание, съдържащо подробна информация за училищния живот: бюджет, училищен персонал, изучаван материал, библиотечен фонд и т.н. Първото книжно тяло се отнася за учебната 1896/97 година. Според него²⁴ общият брой на педагогическия персонал през съответната година е 26 души, ръководени от дългогодишния учител по български език Михаил Сеизов. От тях 11 са мъжете учители. Прави впечатление, че преобладават лицата на възраст около 30 години²⁵. Въпреки това обаче, повече от половината (58%) от учителите притежават необходимата професионална квалификация, което показва, че тук се поддържа високо ниво на учебния процес. Следващата графика засяга професионалната степен на квалификация на преподавателския състав, като отразява броя на редовните, волнонаемните и временно назначените учители за учебната 1896/97 г. в Девическата гимназия:

Фиг. 1

Брой учители, назначени по степен на квалификация за учебната 1896/1897 г.

По Годишния отчет на гимназията за учебната 1896–1897 г.

От нередовните преобладава делът на волнонаемните педагози, които представляват 35% от общия брой. Обяснение може да е тяхната млада възраст (средно 27 години), защото се обвързва с липсата на професионален опит.

Превръщането на гимназията в седмокласна крие и своите негативи, защото увеличеният срок и таксите за завършване на пълния гимназиален курс ограничават много девойки от достъп до средното образование. Развитието на девическото гимназиално образование в другите по-големи градове на страната като София, Пловдив, Варна и Стара Загора води до намаляване броя на учениците в Търново (за кратко). По тези причини и поради финансовите затруднения на държавата в периода 1899–1903 г. МНП закрива девическия пансион.

Гимназията посреща новият век с друго ръководство. За кратко на директорския пост се изреждат няколко лица: Ст. Николов, Моско Москов, Н. Марков, Ст. Стрезов, А. Илиев, Д. Габровски и др.²⁶ От 1903 г. се създават нови учебни програми за всички гимназии, чиято цел е да се насочи обучението към практическо приложение на получените знания. Въвеждат се длъжностите учител-възпитател и учител-лекар. Развитието на училището логически води и до увеличаване броя на педагогическия персонал. През учебната 1905/06 г. учителите вече са 32, от които жените едва 10 (вероятно поради постановките в Закона). В таблица 3 е представен броят на учителите по степени на квалификация за същата година:

Табл. 3

Брой учители по степени на квалификация за учебната 1905/1906 г.

Степен на квалификация	I степен	II степен	III степен	Волнонаемни	Новоназначени	Учител-лекар
Брой	10	6	2	10	3	1

Годишник на В.-Търновската държавна девическа гимназия “Митрополит Климент” за учебната 1905/06 г.

За по-малко от 10 години броят на редовните учители в гимназията нараства значително, а делът на волнонаемните се запазва. Увеличеният преподавателски състав е тясно свързан и с по-големия брой на девойките. През 1905/06 учебна година в Девическата гимназия вече се обучават 592 момичета, разпределени в общо 19 паралелки²⁷.

Модерно явление, което все по-често присъства в живота на търновските ученички, е организирането на училищни забави. През 1904 г. учителският съвет взема решение: *“занапред всеки класен наставник да съдейства за уреждане на разни забавления, като утра и вечеринки за учениците. Изпълняването на тези забавления да става от самите ученички, ръководени от класните наставници. Забавленията могат да се устройват за отделен клас или за група от класове, или пък за всичките класове в гимназията. По случай забавленията, ученичките ще дават малки суми, доброволни помощи, за касата на дружеството за подпомагане на бедни ученици”*²⁸.

От началото на 1909/1910 учебна година гимназията се разделя на две самостоятелни учебни заведения: прогимназия, състояща се от първите три класа, и гимназия – от останалите четири класа, които постепенно, с прилагането на новата програма, се превръщат в пет класа. През 1910 г. се открива обща безплатна ученическа трапезария за бедни ученички, обучавани от гимназията и прогимназията²⁹.

Наред с основния педагогически персонал, важна заслуга за средното образование имат учителите-лекари. По регламент към всяка гимназия се назначат такива, а те обслужват между 700 и 1000 ученика³⁰. Именно учителите-лекари са хората, които полагат основните грижи за здравното ограмотяване на младежите. В Търновската девическа гимназия тази задача е възложена на д-р Невяна Попова, учител-лекар, завеждащ училищната амбулатория. Нейният рапорт, направен през 1908 г. разкрива хигиенните навици в училището: „...помещенията се миха вече 3 пъти от началото на годината, и занаят ще се измиват на всеки 20 дни. Гимнастичният салон се мие два пъти в седмицата. Дворът се държи чисто. Учениците се мият всеки ден и измиват два пъти в седмицата с вряла вода...“³¹. Ролята на тази категория училищен персонал особено се откроява в моменти на върлуващи епидемии. Пример за това са годините 1908–1910, когато страната е застрашена от холера. Чрез специално Окръжно³² до директорите на гимназиите, МНП отправя призив към учител-лекарите да популяризират информацията сред обществото, наблягайки на мерките за предпазване от болестта.

Непосредствено преди Балканските войни училището е сред най-предпочитаните учебни заведения в страната, превръщайки се в един от символите на града. Преподавателите са сред най-образованите учители, а общият брой на абитуриентките, успешно издържали зрелостен изпит е 79³³. В следващите години развитието на Девическата гимназия се определя от общия ход на събитията. В периода между 1933–1938 г., поради международната обстановка, броят на учениците значително намалява. Това става причина двете търновски гимназии да се слоят в едно за първи път от възникването им като учебни заведения. В навечерието на Втората световна война те отново се разделят, за да продължат своята просветна мисия. През 1959 г. Девическата гимназия се преименува на гимназия “Васил Друмев”, а днес неин приемник е едно от най-популярните училища в Търново – ПМГ “Васил Друмев”.

БЕЛЕЖКИ

¹ Ванков, Н. Из архивата на Министерството на народното просвещение 1878/79–1884/85. София, 1905, с. 274.

² Пак там, с. 275.

³ Пак там.

⁴ Пак там, с. 276.

⁵ ДА – В. Търново, ф. 77К, оп. 1, а.е. 1, л. 96.

- ⁶ ДВ, 10 юли, 1882.
- ⁷ ДА – В. Търново, ф. 77К, оп. 1, а.е. 1, л. 96.
- ⁸ Ванков, Н. Из архивата на Министерството на народното просвещение 1878/79–1884/85. София, 1905, с. 276.
- ⁹ ДВ, 13 март, 1882.
- ¹⁰ ДА – В. Търново, ф. 77К, оп. 1, а.е. 1, л. 96.
- ¹¹ Ванков, Н. Цит. съч., с. 278.
- ¹² Пак там., с. 278.
- ¹³ ДА – В. Търново, ф. 77К, оп. 1, а.е. 42, л. 8.
- ¹⁴ Ванков, Н. Цит. съч., с. 279.
- ¹⁵ Пак там, съч., 283.
- ¹⁶ Панайотова, К. Цит. съч., с. 89–160.
- ¹⁷ ДА – В. Търново, ф. 77К, оп. 1, а.е. 42, л. 106–107.
- ¹⁸ Пак там.
- ¹⁹ ДА – В. Търново, ф. 77К, оп. 1, а.е. 119, л. 7.
- ²⁰ Пак там, л. 104.
- ²¹ Пак там, а.е. 121, л. 30.
- ²² Пак там, а.е. 119, л. 76–77.
- ²³ Панайотова, К. Просветно дело и културен живот (1878–1940). – В: Тодоров, П. и кол. Страници от новата история на Велико Търново (1878–1940). В. Търново, 1993, с. 89–160.
- ²⁴ Годишен отчет на В.-Търновската девическа гимназия за учебната 1896/97 г. В. Търново, 1898.
- ²⁵ Изчисленията показват, че средната възраст на учителите през посочената година е 32 години.
- ²⁶ Имената са извадени от протоколните книги на гимназията, ф. 77К.
- ²⁷ Годишен отчет на В.-Търновската девическа гимназия за учебната 1905/06 г. В. Търново, 1906.
- ²⁸ ДА – В. Търново, ф. 77К, оп., а.е. 121, л. 19–20.
- ²⁹ Годишник на В.-Търновската девическа гимназия „Митрополит Климент“ за учебната 1911/12 г. В. Търново, 1912.
- ³⁰ ДА – В. Търново, ф. 77К, оп. 1, а.е. 7, л. 139.
- ³¹ Пак там, оп. 1, а.е. 50, л. 93.
- ³² Пак там, оп. 1, а.е. 7, л. 122.
- ³³ Годишник на В.-Търновската девическа гимназия „Митрополит Климент“ за учебната 1911/12 г. В. Търново, 1912.